

Dabas lieguma „Užava” dabas aizsardzības plāns 2015.-2025. gadam

No 2013. gada rudens līdz 2014. gada beigām norisinājās dabas aizsardzības plāna izstrāde dabas liegumam „Užava”, kas atrodas Ventspils novada Užavas pagastā, Baltijas jūras piekrastē. Dabas lieguma platība ir 3008 ha (t.sk. sauszemes daļa 1236 ha), un tas ir iekļauts Natura 2000 teritoriju tīklā. Liegums savulaik dibināts retās augu sugas – jūrmalas zilpodzes aizsardzībai, taču šobrīd tas ietver lielāku teritoriju, lai nodrošinātu aizsardzību unikālai atklāto pelēko kāpu ainavai, dažādiem piekrastes un meža biotopiem, un desmitiem aizsargājamo sugu.

Dabas liegumam (DL) „Užava” 2004. gadā jau ticis izstrādāts dabas aizsardzības plāns, taču tā darbības termiņš ir beidzies, un bija nepieciešams aktualizēt informāciju par dabas vērtībām DL teritorijā, kā arī plānot apsaimniekošanas pasākumus to aizsardzībai. Jauna dabas aizsardzības plāna izstrādes pasūtītājs bija Kurzemes plānošanas reģions Igaunijas – Latvijas programmas 2007–2013 līdzfinansētā projekta „Piekrastes un jūras telpiskā plānošana Pērnavas līča teritorijā Igaunijā un Latvijas piekrastes pašvaldībās” ietvaros. Dabas aizsardzības plāna izstrādi veica vides konsultāciju uzņēmums SIA „Estonian, Latvian & Lithuanian Environment”, piesaistot sertificētus ekspertus sugu un biotopu aizsardzības jomā. Procesā piedalījās arī uzraudzības grupa, kurā atbilstoši normatīvo aktu prasībām bija pārstāvētas valsts institūcijas, kas atbild par teritorijas uzraudzību un apsaimniekošanu, kā arī Ventspils novada pašvaldība. Dabas aizsardzības plāns ir rekomendējošs dokuments, taču tas ir jāņem vērā valsts un reģionālajām institūcijām, plānojot teritorijas aizsardzību un apsaimniekošanu.

Dabas liegums „Užava” ir ļoti nozīmīgs jūras piekrastei raksturīgu biotopu un sugu saglabāšanai – 97,3 % no tā sauszemes daļas klāj Eiropas Savienībā aizsargājami biotopi. Dabas lieguma teritorija veidojusies ilgstošos piekrastes procesos, mijoties krasta erozijai, smilšu akumulācijai un smilšu pārpūšanai, kas maksimumu sasniedza 18.-19. gadsimtā un tās ierobežošanai lielās platībās tika stādītas priedes. Šobrīd jūras krasts dabas liegumā ir samērā stabils, ar nelielu erozijas tendenci, izņemot Užavas bākas apkārtni, kur izveidotā krasta nostiprinājuma dēļ ir pastiprinājusies noskalošanās uz dienvidiem un ziemeļiem no bākas. Masveidīga smilšu pārvietošanās līdz ar teritorijas apstādīšanu un aizaugšanu vairs nenotiek.

Visā DL piekrastes garumā viļņu un vēja ietekmē notiek smilšu izskalošana un pārpūšana, kas veido raksturīgo ainavu un tikai piekrastē sastopamus dzīves apstākļus, kam piemērojušās dažādas augu un dzīvnieku sugas. Gar liedagu stiepjas embrionālās kāpas un priekškāpas, kurās aug gan Eiropā aizsargājamā Lēzeļa vīrcele, gan Latvijā ļoti retā un aizsargājamā jūrmalas zilpodze. Ļoti lielas platības aizņem atklātas pelēkās kāpas – gan ar dominējošām sūnām, ķērpjiem un lakstaugiem, gan pelēkās kāpas ar sīkrūmu (milteņu) audzēm un zemajiem kārkliem. Uz dienvidiem no Užavas upes pelēkajās kāpās atrodamas 12 ķērpju sugas, kurām DL „Užava” ir vienīgā atradne Latvijā, un to pastāvēšana ir tieši atkarīga no pelēko kāpu biotopa saglabāšanas un uzturēšanas, tāpat pelēkajās kāpās aug daudzas aizsargājamas augu un sūnu sugas. Teritorijas dienvidu daļā pelēkās kāpas veido tikai DL „Užava” raksturīgu oļaina „tuksneša” ainavu, kurā gandrīz klaji līdzenumi mijas ar zemo kārklu pauguriņiem un milteņu audzēm. Priekškāpas un pelēkās kāpas apdzīvo daudzveidīga

bezmugurkaulnieku fauna, daudzas sugas ir Latvijā retas un aizsargājamas, jo tām piemērotu dzīvotņu platības ir ļoti mazas.

Lielākās aizsargājamo biotopu platības dabas liegumā veido mežainas piejūras kāpas, daļa no tām ir vecas mežaudzes, kurās izveidojušās dabiskiem mežiem raksturīgas struktūras (kritālas un sausokņi), līdz ar to tās ir piemērotas retu un aizsargājamo sugu dzīvotnēm. Īpaši vērtīgas ir mežaudzes uz stāvām kāpu nogāzēm, kurās priežu stumbri labi izgaismoti, radot piemērotus dzīves apstākļus retām bezmugurkaulnieku sugām.

Gan atklātās kāpas, gan meži dabas liegumā ir mājvieta retām un aizsargājamām putnu sugām, kuru turpmākajai pastāvēšanai būtiska gan tām piemērotu dzīvotņu saglabāšana, gan traucējuma samazināšana ligzdošanas sezonā.

DL „Užava” unikālās dabas vērtības atkarīgas no vairāku dabisku un cilvēka radītu procesu kopuma – daudzām sugām un biotopiem nepieciešams mērens traucējums (nobradāšana, smilšu pārpūšana), taču pārmērīga izbraukāšana vai nomīdīšana var iznīcināt biotopus un reto sugu atradnes. Vēsturiski atklātās pelēko kāpu platības uzturēja saimnieciskā darbība, piemēram, zvejas tīklu žāvēšana, savukārt 20. gadsimtā – militārās tehnikas pārvietošanās. Pēdējos 20 gados notiek intensīva pelēko kāpu aizaugšana ar priedēm, it īpaši teritorijās, kur nesniedzas pludmales smilšu pārpūšanas efekts. Lai gan aizaugšanas process ir dabisks, un tā rezultātā pēc ilgāka laika izveidosies mežs, DL „Užava” teritorijā aizsardzības prioritāte ir pelēkajām kāpām, kuras nodrošina daudz lielāku bioloģisko daudzveidību un aizsargājamo sugu populācijas, tāpēc nepieciešami apsaimniekošanas pasākumi aizauguma samazināšanai. Teritorijās, kuras tik tikko sāk aizaugt, priedītes iespējams retināt ar rokas darbarīkiem, savukārt platībās, kurās ir būtisks aizaugums, nepieciešama mežsaimniecības tehnika. 2014. gada vasarā LIFE projekta „Natura 2000 teritoriju nacionālā aizsardzības un apsaimniekošanas programma” ietvaros notika eksperimentāla pelēko kāpu biotopu apsaimniekošana 3 ha platībā, kuras rezultātus eksperti uzraudzīs turpmākajos gados, un iegūtās atziņas būs iespējams pielietot pārējo aizaugošo kāpu atjaunošanā. Kopējā platība, kurā nepieciešami kāpu apsaimniekošanas pasākumi, ir ap 165 ha. Tāpat visā teritorijā nepieciešami gan ikdienas uzturēšanas pasākumi tūrisma infrastruktūrai, zīmēm un barjerām, gan atkritumu savākšana, gan teritorijas kontroles un uzraudzības nodrošināšana. 2014. gadā dabas liegumā uzstādīti vairāki jauni informācijas stendi un nojumes atpūtas vietās, 2015. gadā paredzēta infrastruktūras uzlabošana atpūtas vietā pie Užavas grīvas, kā arī stāvvietas izbūve pie teritorijas dienvidu robežas. Kā perspektīvi pasākumi tūristu plūsmas regulēšanai dabas aizsardzības plānā paredzēta stāvvietu papildināšana teritorijas ziemeļu daļā un pie Užavas bākas, kā arī nožogojumu izveidošana vietās, kur nepieciešams aizsargāt sugu dzīvotnes. Lai padarītu daudzveidīgāku tūrisma piedāvājumu, izstrādāts ieteikums kājnieku maršruta marķēšanai dabas lieguma dienvidu daļā.

Dabas aizsardzības plāna ietvaros izstrādāts priekšlikums DL „Užava” funkcionālajam zonējumam un individuālajiem aizsardzības un izmantošanas noteikumiem (IAIN) – paredzēta regulējamā režīma zona 118 ha platībā uz dienvidiem no Užavas bākas (reto putnu sugu ligzdošanas nodrošināšanai), kā arī norādīti ceļi, kurus pieļaujams rekonstruēt, laivu pievešanas ceļi un zonas, kurās pieļaujama masu pasākumu brīvā dabā rīkošana. IAIN pielāgoti DL „Užava” specifikai, nodrošinot tieši šai teritorijai būtiskus aizsardzības nosacījumus, piemēram, aizliegumu izvākt no mežiem kritālas. IAIN pieņemšana būs atkarīga no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas tālākajām darbībām, izstrādājot Ministru Kabineta noteikumu projektu un to apstiprinot.